

HATVANY LAJOS

A FORRADALMI PETŐFIRŐL ÉS AZ ELLENFORRADALMI MAGYARORSZÁGRÓL

Hatvany Lajossal beszélgetünk — Petőfiről.

— A demokratikus, felszabadult Magyarország közvéleménye előtt legelső sorban azt kell tisztáznia, hogy mi az, amit az ellenforradalom Petőfi ellen tett? — hangzott első kérdésünk.

— Erre a kérdésre a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem aulájában ez év április 13-án tartott ünnepi előadásom adta meg először a választ egy kisebb nyilvánosságnak. Azóta ez az előadás egy kis füzetben meg is jelent. Mégis örülök neki, hogy a nagyközönség előtt is válaszolhatok erre a kérdésre.

— Mert bizony Petőfi problémái mindmáig, teljes egészében a miénk. Úgy érzem, hogy ennek a lencsének gyújtópontjába a sugarak mintha csak azért futnának bele, hogy a multnak fölgyült fényeit fölgyült melegben adják tovább a jövőnek... Voltak már Petőfi előtt is költők, mint Bacsfányi és Kisfaludy Károly, akik a rendi társadalom megmere-

szem, hogy nagy számmal jelentek meg Ady ellen támadások még az úgynevezett „baloldali” lapokban is... ja, hisz akkor még nem is volt baloldal, csak ellenzék, de azért úgynevezett ellenzéki, sovén és rendiszellemű lapok éppúgy támadták Adyt, mint a kormánypártiak.

— És Babits?

— Ami Babitsot illeti, aki azt írta magáról, hogy Ady mellett gúnyul emlegetik, tehetségénél, sőt mi több, génuszánál fogva méltán áll Ady közvetlen közelében. Mégis a költők ősi ingerlékenysége fogta el, valahányszor Ady nak rendkívüli népszerűségére gondolt. Ezért írt egy fölötébb érdekes esztétikai tanulmányt Petőfiről, amelyben a maga tudós költészetét védte és olyan átlátszó kaján-sággal jellemezte Petőfit, mint egyszerű, világos, mélyégnélkül való költőt, aki a mai tépelődő és sokrétűen bonyolult embert nem igen érdekelheti többé... hogy a vak is láta: itt Petőfin voltaképp Adyt érti, akivel szemben a maga bonyolult költészetének fölnyét védte. Ezt nem Babits ellen mondom, mert minden nagy költőnek joga van, hogy a maga költészetét, a maga világnézetét és annak kifejezését megvédje, akár az egész világ ellen is. Babitsnak Petőfi cikkéhez fogható csak Schiller írt, aki éppúgy érzett Goethe iránt, mint Babits Ady iránt. Ezt ki is fejezte a naív és az érzelmes költészetéről szóló izgalmas tanulmányában...

— Valóban meg kellene írni azt, hogy nagyok lenni, milyen szenvedés, ha a nagy embernek az a végzete, hogy legnagyobb kortársa legyen! De attól tartok, hogy ez a fejtegetés nagyon messze vezet...

Tisza István Petőfije

— Ezért hát visszaszállok a mélybe: Babits Mihálytól Tisza Istvánig, aki tudvalevőleg szóban és írásban támadta a Nyugat költőit és főleg Ady Endrét. Ha jól tudom az egyik polemikus cikkében azt írta, hogy ő Aranyt azért becsüli többre Petőfinél, mert az sosem írt szerelmes verseket. Mert az úri kaszinóban lovagias diszkreció járta s Tisza az úriemberek szabályait állította a költők és költészet elé. Jól nézne ki a magyar költészet, ha megfogadták volna a geszti nagyúr tanácsát, mert akkor csak lovagias gavallérjaink volnának lírikus költőink helyett és Petőfi nem lenne más, mint afféle irodalomtávédt szolgáló. Még arra is emlékszem, hogy olvastam egyszer hajdanvaló jó Kozma Andor, a geszti nagyúr házikobozóának cikkét, amelyben Tiszáról megemlékezett. Többek között azt írta, hogy Tisza szerint Petőfi jóvátehetetlen hibát követett el, amikor leírta azt a kárhözvont szót, melyet igaz magyar ember nem vesz a szájába: világszabadság.

A Horthy-korszak Petőfije

— Tehát megérkezünk az ellenforradalom kelős közepébe. Csak akkor azt szeretném megkérdezni, hogy tulajdonképpen mi is a különbség a Tisza-korszak és a Horthy-korszak között?

— Megmondjam? Bismarckkal kezdem, aki úgy nyitja meg memoárjait, hogy ő a porosz tiszti iskolának „normál produktuma” volt. Nos hát, én is a sovén magyar iskolának normálterméke voltam, gyűlöltem Ausztriát és a bécsi császárt — így neveztük annakidején megvetéssel, a dicsőősegen uralkodó Ferenc Józsefet. Ezek után senki sem vádolta azzal, hogy visszafrom a monarchiát, de tény az, hogy a Tisza-korszak és a Horthy-korszak között, csak annyi a különbség, hogy az utóbbiban kiszakadtunk a monarchiából, elszakadtunk a Nyugattól, a lajtántúli polgárságtól és egy nagy birodalom közös hadseregének fegyelmétől. Így ez ezért tört reánk az ellenforradalom, amelynek minden törekvése az volt, hogy a birodalom és a közös hadsereg támaszára szoruló úrirendet kutyakorbácsos, internálós erőszakkal tartsa fenn. Már most itt volt Petőfi, akit a magyar irodalomból nem lehetett kitagadni. Azaz, hogy dehogynem — lehetett! Mert jött egy történetíró, aki elég merész volt, hogy kikapcsolja a forradalom költőjét a száz esziendő óta egymást váltó magyar nemzedékek történetéből... Aztán ahogyan teltek az évek, az ellenforradalom megerősödött, vagy ahogy akkor mondták, konszolidálódott... Ezt a törekvést szolgálta — ki-ki a maga módján — az ellenforradalomnak minden történeti és irodalomtörténetírója.

— Mit kéne hát mos csinálni Petőfi-vel?

— Nagyon egyszerű a válaszom: visszatérni hozzá.

Mert ennek az isteni gyerekeimnek forradalom volt az érzése, az érzéke, a látása, a hallása, az öröme, a bánata, a szeretete, a gyűlölete, a szenvedélye, a lelkesedése, a csüggedése, az önbizalma, a magasztalása, az ócsárlása, még a magyarul jó, odaszórt káromkodása is.

— Bármennyire méltányoljuk Petőfi forradalmi költészetét, — ő utóvégre nemcsak forradalmi verseket írt.

— Csakis forradalmiakat. De igen, csakis forradalmiakat! Mert neki forradalom volt, kedves barátom éspedig nem csupán politikai forradalom, hanem a magyar glóbuszt alapjaiban megrázó szociális forradalom: a ríme, a mértéke, a kötött, vagy kötetlen minden egyes sora! En forradalomnak érzem, még pedig a magyar társadalmat megváltó forradalomnak még a szavainak szilaj egymásutánját is, melyek megdöntik a magyar költészetnek minden eddigi törvényét.

— Szóval ezek szerint Petőfi, aki a világirodalom nagy költőit fordította magyarra — csak a természet vad virága lett volna?

— Szó sines róla, mert ha a régi rendet megdöntötte is, új rendet állított helyébe. Hidd el — a riadt kritikusok nem futamodhatnak meg Petőfi forradalmi költészetétől és nem bujhatnak meg a szerelmi énekek, a megverselt táji és humoros zsánerképek menedékhelyén. Mert a darvak húzó V-betűje Petőfinek első versében — melyben magára lett — a megmerevült látásformák széjjelvetése, tehát forradalom volt. Épp olyan forradalom, mint a Talpra magyar. Sőt mi több, ha kortársai meg is ütözköztek szeszélyein, összeférhetetlenségén és különködésein: ez is a rendiség életformái ellen való lázadás, egy szabadabb társadalom felé való úttörés volt. Szegény, jó, keservesen megsiratott barátom, Karinyth Frigyes, a magyar verseknek Arany János-i szóval élve, „vájtfülvű” megérzője — Petőfinek derékon tört költői pályafutását nagyon is találóan hasonlította a sextusi kápolna mennyezetére hajlatába festett próféta szeszecsuklott alakjához, amelynek láttára a magamfajta néző lélegzetét — ahányszor csak a kápolnában jártam — mindig az az ijedelem állította el, hátha ez az óriási egyszerre csak megúnja a görnyedést, fel-tápáskodik és a kápolna falát veti széjjel.

— Ettől félt az ellenforradalom!

— Bizony ettől! De annyira, hogy a forradalmár költészetében lekötött nemzeti erőket a revíziós hűhó vállalkozói, még az utódállamok magyarjaira sem merték rázabaldítani. Az ellenforradalom tudósai nem működtek hiába! Kijötték a magyar közönségből a Petőfi-kultuszt. Ezért vezette jó ösztön a Népszava-kiadó, hogy Szabó Ervinnek 25 évvel ezelőtti bécsi emigráns kiadónál megjelent kötetét, — amely Petőfinek a marxizmus szempontjából vizsgált forradalmi jelentőségét valósággal felfedezte számunkra, újra Budapestben is kiadta tavaly karácsonykor. Ezt a marxista vizsgálatot kellene az új esztétika és az új pszichoanalízis módszereivel kiegészíteni.

— Ez volna éppen Hatvany Lajos feladata.

— Én csak Petőfi kortársainak róla szóló személyes megemlékezéseit gyűjtöttem össze és szeretném hinni, hogy akad rá kiadó a 48-as centenáriumi évében. Mert ez rengeteg anyag, melyet én csak a magam jegyzeteivel kísértem. Ha rengeteg is, de nem teljes. Ezért volnék hálás, ha egy-egy elkallódott Petőfiről szóló megemlékezés nyomaira vezetnének. Régi könyvekben, újságokban, vagy éppenséggel — ami különösen heves lenne — kiadatlan családi levelezésekben. Az Ernst-múzeumnak például a Petőfi születése százéves fordulójakor rendezett kiállítás katalógusában megemlíti, hogy Ormay Soma, Petőfi piktorbarátja, aki ugyan-csak érdekes emlékiratot hagyott Petőfiről, — azokat megegyszer átdolgozta. Ez a második kézirat annakidején a kiállított kegyeleti tárgyak között volt, de Ernst Lajos halála után egyik antikváriumtól egy ismeretlen gyűjtő vette meg. Nagyon hálás volnék, ha az illető jelentkeznék. Szeretném hinni, hogy ez a kulturális és hazafias cél megmozdíja a Petőfi iránt érdeklődő — tehát ugyancsak szeretném hinni: az egész olvasó magyar közönséget...
E. I.

vülése ellen lázadoztak. De Petőfi volt az egyetlen, akinek életét ez a lázadás töltötte be. Annál felháborítóbb, ami vele történt. Mert a halála, a szabadságharc leveretése után, egészen a kiegyezésig, a nemzetivel egybeforró világszabadság énekeséből, már csak a magyar nemzeti függetlenség költője maradt meg. Ez a helyzet a kiegyezés után nem változott meg lényegesen. Vagy csak annyiban változott, hogy volt az évek egy napja — mondanom sem kell, hogy a március 15-i nap — amely a Talpra magyaré volt. Igaz, hogy a márciusi hangöblögetők ezt a forradalmi verset a magyar Marsaillesből afféle ellen-Gotterhal-tébe hangolták át. Egyébként a hivatalos esztétikának gondja volt rá, hogy a felforgató Petőfit, a példás családfenntartás és a magyar Alföld szépségei ártatlan leírójának készítsék ki. Így vált — hála a filisztériumnak! — az „Egy gondolat bánt engemet” költője az „Anyám tyúkja” költőjévé. E század elején, amikor a dekadencia volt a fiatalok jelszava, — egy-némely magyar kritikus azt a maszlagot adta be a burzsoázának, hogy büntetlenül bontakozhatik ki a fejlődés forradalmi szemléletéből.

Ady és Babits Petőfije

— Ekkor jött Ady Endre és Babits Mihály.

— Ady azért, hogy Petőfi forradalmi verseit saját alá rendezze s a magakészítette antológia elé írt bevezetésben végezze ki a császári és királyi védjeggyel forgalombahozott hivatalos Petőfit a holtából támassza fel a magyar köztársaság forradalmár Petőfijét.

— Hogy hatott ez a magyarázat az akkori társadalomban?

— Még emlékszem arra a Dorottya-utcai könyvkereskedőre, aki elég merész volt, hogy Ady könyvének kiadását vállalja. Amikor ez a kis sárga füzet megjelent a kirakatban és én megvásároltam a magam példányát, beszédbe elegyedtem a kiadóval s ugyanazt a kérdést intéztem hozzá, mint a fenti közbevetés. Erre ő azt felelte: „Az öregek szidják, a fiatalok veszik.”

— Attól tartok, hogy ez a néhai Deutsch Zsigmond ebben az epigrammatikus válaszban kissé elnagyolta a dolgot. Mert ha jól emlékszem, a fiatalok többsége, amely — hogy is mondjam, na... szóval az a fiatalok, amely nem a Dorottya-utca környékén lakott, nem vette meg ugyan Ady Endre Petőfi antológiáját, de azért éppúgy szidta, mintha megvette volna. Arra is emlék-